

DE ‘NIEUWE EMOTIONELE BEWEGINGEN’ EN DE ARBEIDERSBEWEGING¹

STEFAAN WALGRAVE (*)

(*) Socioloog, Universiteit Antwerpen (UIA).

In de schoot van de oude sociale bewegingen, de arbeidersbeweging en de vakbonden voorop, rijzen twijfels over de eigen toekomst. De arbeidersbeweging zou af te rekenen hebben met een verminderde bindingskracht en loyauteit van de leden, met het wegdeemsteren van de ideologie, met het afbrokkelen van de solidariteit. De ‘voor het leven verknochte militant’ zou een steeds moeilijker te vinden curiosum zijn, bewegingsleden zouden lastiger te mobiliseren zijn en nauwelijks nog hun huis uit komen. Of deze pessimistische diagnose met de werkelijkheid overeenstemt, wil ik hier in het midden laten.

In plaats van de arbeidersbeweging onder de loep te nemen, ga ik in deze bijdrage in op een aantal kenmerken van wat ik ‘nieuwe emotionele bewegingen’ zou willen noemen. De Witte Mars en de witte beweging zijn er het typevoorbeeld van. Zij hebben op het eerste gezicht níet af te rekenen met een teruglopend ledenbestand of met een gebrek aan engagement en inzet, er is geen sprake van een verkrumelende solidariteit. Ze drijven op brede golven van betrokkenheid en kennen soms een ongelooflijke dynamiek. Ze lijken beter toegerust om in moderne tijden de confrontatie met de kritische en mondige burger aan te gaan. Binnen vele oude en zelfs binnen de nieuwe sociale bewegingen wordt nogal afgunstig naar deze nieuwkomers op het middenveld gekeken. De vraag is hier of dat wel terecht is. Kan de arbeidersbeweging iets leren van de Witte Mars, de witte beweging en consorten? Moeten de oude en de nieuwe sociale bewegingen zich op nieuwe emotionele leest schoeien?

In dit artikel wordt eerst kort aangegeven dat de Witte Mars en de witte beweging geen geïsoleerde fenomenen zijn, dat er ook elders gelijkaardige bewegingen ontstaan. Daarna poog ik de wezenskenmerken van die nieuwe emotionele

---

¹ Deze bijdrage is een uitgeschreven versie van een inleiding die gegeven werd op de ACV-studiedag over de ‘Toekomst van de vakbeweging’ op 30 januari ‘98 in Leuven. Verschillende elementen en ideeën eruit (vooral in paragraaf twee en drie) werden verspreid reeds elders gepubliceerd. Ook de gegevens waarmee de stelling over de nieuwe emotionele bewegingen ondersteund wordt, zijn gepubliceerd op diverse plaatsen. De belangrijkste zijn: Stefaan WALGRAVE en Benoît RIHOUX (1997), *De Witte Mars. Een jaar later*. Leuven: Uitgeverij Van Halewyck; Stefaan WALGRAVE, Peter VAN AELST en Mick SUTENS (1998), “*Van mitte beweging naar slachtofferbeweging*”. In: *Samenleving & Politiek*, jg. 5, nr. 5, 31-41; Stefaan WALGRAVE en Benoît RIHOUX (1998), “*De Witte Golf. Voorbij de sociologische bewegingstheorie*”. In: *Sociologische Gids* (verschijnt oktober 1998); Stefaan WALGRAVE en Jan MANSSENS (1998), “*De Witte Mars als product van de media*”. In: *Sociologische Gids* (verschijnt oktober 1998); Stefaan WALGRAVE en Patrick STOUTHUYSEN (1998), “*Van tranen naar gebalde vuisten*”. In: *Tijdschrift voor Sociologie* (verschijnt oktober 1998).

bewegingen bloot te leggen; in totaal een zestal. Vervolgens geef ik aan wat er problematisch is met die zes cruciale kentrekken, waarin hun zwakheid schuilt. Ten slotte overloop ik dezelfde zes karakteristieken nog eens en vraag ik me af of de arbeidersbeweging en de vakbonden daar iets van te leren hebben.

WITTE MARS STAAT NIET ALLEEN

Overal in de westerse wereld ontstaan gelijkaardige mobilisaties rond gelijkaardige thema's; onze Witte Mars en de witte comités zijn geen uniek fenomeen. Er waren de grootste mobilisaties uit de Spaanse geschiedenis naar aanleiding van de ETA-moord op de jonge politicus Miguel Angel Blanco in juli '96. Misschien niet toevallig was ook daar de kenkleur wit (de witte handjes). Er was de massale *anti-gunmovement* in Engeland, n.a.v. de brutale moordaanslag op schoolkinderen in het Schotse plaatsje Dunblane in maart '96. De anti-wapenbeweging boekte groot succes: onder de nieuwe *Labour*-regering kwam er terzake een zeer strenge wetgeving. Nog in Groot-Brittannië was er de ongeziene volksreactie en de politieke gevolgen van het overlijden van Diana, *queen of hearts*. De positie van de Britse monarchie kwam ter discussie te staan. In Nederland was er de grote solidariteitsgolf na de moord op de Friese jongeman Meindert Tjoelker die enkele nozems aansprak toen ze geparkeerde fietsen aan het vernielen waren. De 'Dag tegen Zinloos Geweld' die er op volgde, kende enorm bijval.

Ook in eigen land zijn er vele voorbeelden van soortgelijke politieke dossiers die veel stof doen opwaaien, zonder steeds met mobilisatie of acties gepaard te gaan. Er was de moord op veearts Karel Van Noppen en de algemene verontwaardiging die dat teweegbracht, de succesvolle 'Dag Zonder Vlees' en de nog verhevigde strijd tegen de hormonenmafia. Er was de opschudding rond het drama in Rwanda, niet zozeer omwille van de honderdduizenden Rwandezen die het leven lieten, maar omwille van de tien vermoorde Belgische para's. Er is de zaak van de Bende Van Nijvel die steeds maar weer blijft opduiken en af en toe voor vonken zorgt. Zelfs de perikelen m.b.t. de weekendhuisjes die moeten verdwijnen, de staking van de geldkoeriers en de hernieuwde discussie over het uitwijzingsbeleid n.a.v. de hongerstaking van tien Koerden kunnen met wat goede wil binnen hetzelfde kader geduid worden.

Al die drama's, mobilisaties en politieke commotie hebben min of meer gelijkaardige kenmerken. Die gaan niet in dezelfde mate op voor alle gevallen, maar er is voldoende gelijkenis om een toevallige samenloop van omstandigheden uit te sluiten. We zullen ze even overlopen en onderbouwen met bevindingen uit onderzoek naar de Witte Mars en de witte marsen. Wel dient vooraf gezegd dat verschillende van die kentrekken van de nieuwe emotionele bewegingen ook al aanwezig waren bij de nieuwe sociale bewegingen, maar eerstgenoemde trekken ze sterker door. Daarnaast zijn die karakteristieken niet de enige verklaring voor het soms enorme succes van de nieuwe emotionele bewegingen en hun mobilisaties, maar ze dragen er zeker toe bij.

1. SLACHTOFFERS²

De Britse socioloog Frank Furedi spreekt over een toenemende *politicization of victimhood*³. Zijn stelling luidt dat rond slachtofferschap een hele liturgie tot stand gekomen is en dat het zich in de moderne *risk society* uitstekend leent tot mobilisaties. Slachtofferschap wordt gekaderd in een ruimere context: het komt er op neer dat het slachtoffer ‘niet voor niets’ mag geleden hebben, dat zijn pijn maatschappelijke betekenis krijgt. Furedi deed onderzoek in Groot-Brittannië en de VS en noemt eerstgenoemd land *a nation of victims*. Hij is van mening dat de pijn en het verdriet aan het slachtoffer een soort van onschendbaar spreekrecht verschaffen, een bepaalde onaantastbaarheid, een martelaarschap, een zekere vorm van onfeilbaarheid. De slachtoffers worden experts - ‘*nous sommes les experts*’ zei Gino Russo - en de traditionele specialisten - overheidsdiensten, wetenschappers en politici - verliezen hun geloofwaardigheid tegenover degenen die het zelf aan den lijve ondervonden hebben en ‘weten wat het is’. Kritische kanttekeningen plaatsens bij de rol van de witte ouders werd op een bepaald ogenblik als blasfemie beschouwd. Kortom: de nieuwe emotionele bewegingen zijn in essentie solidariteitsbewegingen rond slachtoffers.

Hoe komt dat? In een samenleving binnen dewelke de motieven van mensen gewantwoord worden, wordt het slachtoffer als authentiek erkend. Verdriet en pijn maken eerlijk en echt. Het charisma van de leiders van de mobilisatie - hier de ouders van de vermoorde meisjes - is niet afkomstig van wat ze zijn of van wat ze kunnen, niet van hun bijzondere persoonlijkheid of karaktertrekken, maar van wat ze mee- en vooral doorgemaakt hebben. Ze beschikken over een eigensoortig slachtoffercharisma.

Dat laatste ebde wel geleidelijk weg, het moment van gratie was vrij snel voorbij. In Vlaanderen donderde Paul Marchal van zijn troon, maar in de witte beweging blijft dat charisma erg belangrijk. Daar blijft het woord van de ouders wet, is het respect voor hen onmetelijk, soms op het gênante af. In de witte beweging is er veel scepsis tegen gezag en macht, tegen mandatarissen of leidersfiguren, maar de ouders hebben daar weinig last van. Ze worden gerespecteerd, zelfs als ze dingen doen die tegen de belangen van de witte comités ingaan, zoals het oprichten van de partij PNPb door Paul Marchal.

Als we even terugblikken op het lijstje met voorbeelden van nieuwe emotionele bewegingen, merken we opvallend veel geweld als aanleiding voor de mobilisaties. Het gaat dikwijls om moorden - zowel in Spanje, Engeland en Nederland als in België - en de slachtoffers of hun nabestaanden spelen een grote rol in de erop volgende initiatieven. Denken we aan de rol van de familie van Karel Van Noppen, en meer bepaald zijn broer Flor, in de acties tegen de hormonenmafia; aan de

---

² De idee van de rol van de slachtoffers in nieuwe politieke *issues* is verder uitgewerkt in: WALGRAVE en STOUTHUYSEN, 1998.

³ Frank FUREDI (1997), *Culture of Fear*. Cassel: London.

weduwen van de vermoorde para's die de zaak op de politieke agenda hielden; aan de nabestaanden van de Bende Van Nijvel-slachtoffers die aan de boom bleven schudden; aan de eigenaars van weekendhuisjes die wenend voor de televisiecamera's hun eigendom zagen 'platgebulldozerd' worden... In Engeland namen de ouders van de doodgeschoten kinderen het voortouw in de strijd tegen het wapenbezit. Je zou je de vraag kunnen stellen of prinses Diana eigenlijk wel een 'slachtoffer' was: ze was niet bepaald een underdog, een modale vrouw. Ze is ook niet vermoord geworden door het Britse koningshuis, hoewel heel wat complottheorieën in die zin de ronde doen. Ze was wel, of beter: werd voorgesteld als en stelde zichzelf voor als, het slachtoffer van de hardvochtige en onmenselijke Britse monarchie.

Nieuw is dat alle Belgische slachtoffers elkaar nu lijken te vinden in een overkoepelende beweging⁴. De tweede Witte Mars van 15 februari '98, tegen de wet van de stilte, trok dertigduizend mensen naar Brussel. Op deze manifestatie traden niet alleen de witte ouders op de voorgrond, maar ook de familie Van Noppen, de nabestaanden van slachtoffers van de Bende Van Nijvel, de weduwen van de vermoorde para's in Rwanda. Uit antwoorden bleek dat de deelnemers niet alleen uit solidariteit met de Dutroux-slachtoffers waren komen betogen, maar ook om hun steun te betuigen aan de andere slachtoffers. De tweede Witte Mars werd trouwens bestendigd en op 23 juni '98 werd het platform 'Breek de Stilte' opgericht, precies om de verschillende slachtoffers structureel met elkaar in contact te houden.

2. PERSONALISERING, IDENTIFICATIE EN EMOTIONALITEIT⁵

Deze eigenschap hangt sterk samen met het voorgaande. De solidariteit die de nieuwe emotionele bewegingen kenmerkt, gaat niet uit naar brede bevolkingsgroepen of abstracte principes, maar naar personen van vlees en bloed, die een gezicht hebben, die we 'met zijn allen zo goed zijn gaan kennen', zoals een krant over Julie & Melissa schreef. De slachtoffers zijn bekenden: Julie & Melissa en An & Eefje waren via affiches, posters, kaartjes en oproepen in de pers kind aan huis geworden. Ondermeer op die manier werd het dossier sterk gepersonaliseerd: goed en kwaad kregen een gezicht, werden door mensen belichaamd. Marc Dutroux, Michel Nihoul en ook wel Eliane Lieckendael langs de slechte kant en de onschuldige kinderen, hun ouders en de witte ridders van Neufchâteau (Michel Bourlet en Jean-Marc Connerotte) aan de andere, goede kant. Via zulke personalisering verliep het identificatieproces makkelijk. Uit de beschikbare gegevens bleek dat de ondervraagde deelnemers aan de lokale witte marsen, het dossier heel sterk 'in persoonlijke termen' beleefden. Zij kenden de belangrijke, maar ook de minder belangrijke acteurs van het drama bij naam en waren perfect

---

⁴ WALGRAVE, VAN AELST en SUETENS, 1998.

⁵ De idee van personalisering, identificatie en emotionaliteit van de nieuwe politieke *issues* is verder uitgewerkt in: WALGRAVE en STOUTHUYSEN, 1998.

op de hoogte van hun rol en officiële functie, zelfs als het om moeilijke gerechtelijke ambten ging (bv. procureur des Konings in Luik).

Personalisering en identificatie lijden doorgaans tot emotionaliteit. Natuurlijk drijven elke sociale beweging en iedere mobilisatie voor een stuk op gevoelens, op passies, op saamhorigheidsgevoel, op herkenning, op bevlogenheid en zelfs op instincten. Waren er met de grote rakettenbetogingen geen gevoelens van verbondenheid en zelfs van angst voor de ultieme oorlog gemoeid? Heeft de lokale milieustrijd op vele plaatsen niet te maken met het instinctief aanvoelen dat het eigen territorium aangetast wordt? De eigenheid van de witte *case* zit hem vooral in de aard van de emoties die geactiveerd werden. De sterkste gevoelens waren niet van politieke aard, maar waren verankerd in de eigen leefwereld. Het ging niet in de eerste plaats om de grote waarden en overtuigingen over het inrichten van de maatschappij, maar om de intieme persoonlijke gevoelens voor kinderen in het algemeen en de eigen kinderen in het bijzonder. Iedereen die kinderen heeft, zal wel vinden dat die het belangrijkste zijn in zijn of haar leven. Kortom: de oude slogan van de vrouwenbeweging: ‘het persoonlijke is politiek’ geldt hier bij uitstek.

Heel wat onderzoeksgegevens over de deelnemers aan de witte marsen staven die emotionaliteit. Zo vroegen we de witte respondenten naar de drie namen die hen het eerst te binnen schoten: ze hadden het vrijwel steeds over de slachtoffers. We vroegen hen ook naar de drie belangrijkste gebeurtenissen: nagenoeg altijd hadden die te maken hadden met de slachtoffers en hun ouders (bv. het terugvinden en de begrafenis van de kinderen...). Heel veel witte burgers hingen foto’s van de slachtoffers op (44%) of gingen bloemen neerleggen op een van de bedevaartsoorden van de beweging (17%). Die emotionaliteit heeft natuurlijk ook te maken met de aard van de mediaberichtgeving terzake. Op ieders netvlies staan de beelden gebrand van Paul Marchal die zegt “dat we niet meer naar An moeten zoeken” of van de kindercel in Dutroux’ kelder. De media schuwden de grote woorden ook niet: ze gebruikten opvallend veel ‘waarden’-woorden (bv. rechtvaardigheid, eerlijkheid, sereniteit...), vereenzelvigden zich sterk met de slachtoffers en benadrukten het wijdverspreid en ‘absoluut’ karakter van de reacties van de bevolking⁶.

3. WEINIG OMSCHREVEN ACHTERBAN⁷

Sociale bewegingen worden meestal gedragen door een welbepaald gedeelte van de bevolking dat meer betrokken is bij of getroffen wordt door de problematiek. Dat heeft zo zijn gevolgen. De arbeidersbeweging, bijvoorbeeld, heeft steeds meer af te rekenen met de versplintering van de sociaal-economische identiteiten en belangen van haar achterban die zich almaar verder opsplijt en almaar moeilijker achter dezelfde vlag te krijgen is. De witte beweging pareerde die diversiteit met verve. Ze werd gedragen door net geen perfecte, maar toch een goede doorsnee van de

---

⁶ WALGRAVE & MANSSENS, 1998.

⁷ Dit wordt verder uitgediept in WALGRAVE en RIHOUX, 1998.

bevolking, zowel wat geslacht, leeftijd, opleiding en beroep als wat taalgroep betrof. Je kon zeker spreken van een unieke verscheidenheid. Het enige kenmerk waar de witte burgers significant afweken van de Belgische bevolking was hun 'vruchtbaarheid': er waren onder de witte marcheerders meer ouders met kinderen dan in de totale bevolking (81% tegenover 65%) en nog veel meer mensen met grote (vier kinderen en meer) gezinnen (13% tegen 3%).

Het al of niet hebben van kinderen is doorgaans geen belangrijke mobilisatievariabele. Dat rond ouderschap beweging kan ontstaan, geeft aan dat nieuwe codes en identiteiten tot politisering kunnen leiden. De oude en de nieuwe sociale bewegingen verliezen daardoor hun mobilisatiemonopolie. Rond onverwachte *issues* kunnen tijdelijke collectieve identiteiten ontstaan.

4. WEINIG UITGESPROKEN IDEOLOGIE⁸

Precieze en afgebakende eisen lijken voor de nieuwe emotionele bewegingen niet nodig en zelfs belemmerend voor massale mobilisatie. De Witte Mars en de witte marsen toonden dat aan. Je kunt zeggen dat de zaak-Dutroux als vergaarbak fungeerde van allerlei ongenoegen over het maatschappelijk en politiek functioneren⁹. Het ongedefinieerde wit van de Witte Mars - zonder spandoeken, slogans of betogingsplatform - was een breed visnet en iedereen kon er zich in zekere mate in herkennen. Precieze eisen zouden veeleer verdeeld hebben dan gemobiliseerd, ze zouden de impliciete consensus onderuit gehaald hebben. Als er al sprake was van een ideologie, betrof het veeleer een nee-consensus (het kan zo niet langer), geen eigen maatschappelijk project. De antwoorden van witte burgers op onze vraag naar het waarom van hun actie, bleven vaag (bv. 'het moet veranderen') en divers. De meest verscheiden thema's en onderwerpen werden aangehaald, de meest uiteenlopende motivaties geventileerd. Vraag is of dat vage en diffuse karakter een kenmerk is van de nieuwe emotionele bewegingen in het algemeen of van de Belgische witte beweging in het bijzonder. Alleen in ons land keerde de beweging zich tegen 'dé overheid' en 'dé politiek'; elders leek men wel tot meer afgelijnde eisen te komen¹⁰.

5. WEINIG OF GEEN ORGANISATIE¹¹

De Witte Mars is een sociologische anomalie: ze was de grootste mobilisatie uit de Belgische geschiedenis zonder dat de grote traditioneel-wervende organisaties haar steunden en zonder gedragen te zijn door een brede coalitie. Dat stond haaks op de

---

⁸ Deze idee wordt verder uitgewerkt in WALGRAVE en RIHOUX, 1998.

⁹ Patrick STOUTHUYSEN (1997), "De nieuwe burgers en de oude politiek". In: Chris ELIAERTS, Kritische Reflecties omtrent de zaak-Dutroux. Brussel: VUBPress, 51-76.

¹⁰ Marc HOOGHE (1998), "Het witte ongenoegen als 'moral crusade'". In: Sociologische Gids (verschijnt oktober 1998).

¹¹ Deze idee wordt verder uitgewerkt in WALGRAVE en RIHOUX, 1998.

verwachtingen: alle grote betogingen worden door formele organisaties georganiseerd.

Na de Witte Mars ontstonden de witte comités. Ook zij zijn zwak gestructureerd. Van een strakke, formele organisatie is geen sprake. Met veel moeite werd een eenvoudige structuur op poten gezet, maar elk lokaal wit comité bleef autonoom. Het ging veeleer om een los netwerk dan om een organisatie.

6. BONDGENOOTSCHAP MET MEDIA¹²

De media hebben de Witte Mars gemaakt. Er waren niet alleen de enorme belangstelling voor of ‘amplificatie’ van de zaak, er waren ook de duiding in politiek-structurele termen en de onverholen oproepen om aan de Witte Mars deel te nemen. Alle mobilisatiefuncties die normaal door organisaties vervuld worden, werden overgenomen. De media speelden de rol van virtueel middenveld. Het bondgenootschap tussen de witte beweging en de media was niet expliciet en niet ‘bedongen’ door de ouders, maar het speelde een grote rol in de opkomst (en de neergang) van de witte beweging.

Gedurende drie weken (in augustus-september ‘96) werd 65% van het VTM- en 50% van het BRTN-nieuws aan de zaak-Dutroux gewijd¹³. Gedurende drie maanden (augustus-oktober ‘96) was dat met 30% van de Vlaamse krantenberichtgeving het geval. Dat de zaak-Dutroux ‘belangrijk’ was, dat werd elke Vlaming wel duidelijk gemaakt. De affaire werd bovendien in politiek-structurele termen gedeut. De zaak werd onomwonden als een politiek gegeven en als politiek probleem gedefinieerd. In eerste instantie de wet-Lejeune en later de politieke benoemingen in de magistratuur werden als politiek probleem nummer één uitgeroepen. Sommige kranten gingen nog een stap verder en riepen hun lezers uitdrukkelijk op om aan de Witte Mars deel te nemen: ze drukten affiches van de Mars af en maakten gratis publiciteit voor alle aangekondigde witte acties. De ouders kregen een ruim forum om hun initiatief toe te lichten en nogmaals een oproep tot deelname te lanceren. Daarnaast heeft de pers de kosten voor deelname aan de Witte Mars gedrukt en de baten opgetrokken: er werd heel wat praktische info gegeven over het waar en wanneer van de manifestatie, er werd op voorhand gesproken over de verwachte opkomst en het ongetwijfeld historisch karakter ervan.

Niet elk van deze kenmerken die i.v.m. de Witte Mars en de witte beweging zo in het oog sprongen - slachtofferschap, personalisering-identificatie-emotionaliteit, geen omschreven achterban, weinig ideologie, weinig organisatie en de rol van de media - gelden waarschijnlijk in dezelfde mate voor alle nieuwe emotionele bewegingen. Een eerste oppervlakkige vergelijking leert dat heel wat van deze zes

---

¹² Wordt verder uitgewerkt in WALGRAVE en MANSSENS, 1998.

¹³ Nele BAEYENS (1997), *BRTN en VTM: vergelijking van de nieuwsverslaggeving van de openbare en de commerciële omroep in verband met de zaak-Dutroux*, Eindverhandeling Communicatiewetenschappen, Leuven: KULeuven.

karacteristieken ook elders voorkomen. Meestal ontbreken adequate gegevens (bv. over de achterban) om definitieve uitspraken te doen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of we inderdaad met een nieuw soort sociale bewegingen te maken hebben, dan wel of het hier toch om ‘n eenmalig Belgisch gebeuren gaat.

VEEL DYNAMIEK, MAAR VAN KORTE ADEM

In zes kenmerken werd een beeld geschetst van wat nieuwe emotionele bewegingen zouden kunnen zijn. Bij het nader bekijken van dat lijstje springt vooral hun precair, tijdelijk en vluchtig karakter in het oog. De duurzaamheid van zulk soort mobilisatie en/of beweging is niet gewaarborgd, wel integendeel. Het is moeilijk, misschien zelfs onmogelijk, om zulk verzet te blijven aanhouden, om zich blijvend een plaats te verwerven op het middenveld, om echt beweging te vormen. De verdere lotgevallen van de witte beweging en de snelle keren van het witte tij vanaf mei-juni ‘97 geven dat ook aan¹⁴. Het lijkt er op dat het bij ‘n eenmalig explosief opflakkeren van het witte ongenoegen zal blijven en dat men de bewindvoerders niet aan de mouw kan blijven trekken, kan blijven bestoken, er blijven druk op uitoefenen. De stilte van de witte comités toen Dutroux ontsnapte, is daarvan een voorbeeld.

Slachtoffers worden uit het oog verloren, verschuiven naar het achterplan en verliezen hun onaantastbaarheid. De ‘val’ van Marchal enkele maanden na de Witte Mars wijst in die richting. Emoties deemsteren weg, slijten af, worden vergeten en vervangen door andere gevoelens. Grote emoties laten zich immers niet temporiseren, laten zich niet even aan de ketting leggen of in de koelkast stoppen tot het gepast strategisch moment aanbreekt om ze opnieuw boven te halen. Emotionaliteit leidt tot ongeduld: als er geen *instant*-succes volgt, loopt het engagement terug. De tijdelijke en nieuwe collectieve identiteiten waarrond de witte golf mobiliseerde (ouderschap, slachtofferschap, gerecht, kinderen...), bleken veeleer aan de smalle kant te zijn en niet structureel verankerd in bevolkingsgroepen. De vage en diverse drijfveren, de afwezigheid van een ideologie laten geen blijvende mobilisatie toe. Daarvoor heb je precieze en afgebakende eisen nodig, waarop je de bewindvoerders kunt aanspreken en taxeren. Zonder organisatorisch apparaat kun je misschien wel de politieke agenda beïnvloeden, en dus de inputzijde van de politiek voeden (*agendasetting*), maar kun je niet drukken op de outputzijde van het politiek systeem. Alleen organisaties kunnen onderhandelen, erkend worden, representatief en legitiem zijn, compromissen sluiten. De witte beweging volgde de atypische weg: eerst was er massale mobilisatie en pas daarna werd de organisatie uitgebouwd. Die stap naar structurering bleek heel moeilijk te zetten. Misschien is de groene beweging wel de laatste die dat heeft aangekund. Ten slotte is ook de coalitie met de media maar tijdelijk. De pers is een wispelturige bondgenoot die steeds op zoek gaat naar nieuwe dingen en snel afhaakt. Om het weinig genuanceerd te zeggen: terwijl het in het begin ‘nieuws’ was dat het goed

---

¹⁴ WALGRAVE en RIHOUX, 1998.

ging met de witte beweging en dat de witte comités overal als paddestoelen uit de grond schoten, was dat na een tijdje geen ‘nieuws’ meer; dan moest het liefst zo snel mogelijk slecht gaan met de witte comités omdat dat dan weer ‘nieuw’ was en stof voor berichtgeving opleverde.

INSPIRATIEBRON, MAAR GEEN SJABLOON VOOR ARBEIDERSBEWEGING

Dat de nieuwe emotionele bewegingen een vluchtig verschijnsel zijn, leidt tot de conclusie dat de rol van de oude (en nieuwe) sociale bewegingen niet uitgespeeld is. De bekende organisaties op het middenveld, zoals de vakbonden en de milieubeweging, blijven onmisbaar op de lange termijn. Hun functie wordt niet overgenomen door de nieuwe emotionele bewegingen.

Toch wil dat niet zeggen dat de arbeidersbeweging er niets van zou kunnen leren. We overlopen kort opnieuw de zes kenmerken en formuleren enkele bedenkingen inzake hun eventuele overdraagbaarheid.

‘Slachtofferschap’ sluit in wezen nauw aan bij de doelstellingen en affiniteiten van de arbeidersbeweging. Inspelen op het lot van de zwakkeren in de samenleving, op de positie van de *underdogs* past in de missie van de vakbond. Dat heeft de arbeidersbeweging voor op andere bewegingen en politieke actoren. De vraag is of een slachtoffer van oneerlijke sociaal-economische verhoudingen of dito structuren, evenzeer ‘slachtoffer’ is dan degene die fysiek te lijden heeft van criminaliteit of onrecht. Het sociaal-economisch slachtoffer dat de vakbonden verdedigen, heeft immers een auto, een tv, een video... en is dus relatief welstellend. De bonden komen op voor de belangen van de brede middenlaag van de bevolking, niet voor die van de zwaksten (bv. werklozen). Daartegenover lijken ook de nieuwe emotionele bewegingen veeleer rond ‘middenklasse’-slachtoffers te ontstaan dan rond echte sukkelaars uit de onderste lagen van de maatschappij (bv. de ‘witte’ ouders). Zonder de mondigheid, het inzicht en de participatiecapaciteiten van betrokkenen, zou er van nieuwe emotionele bewegingen geen sprake zijn.

Personalisering, identificatie en emotionaliteit liggen moeilijker voor de arbeidersbeweging. Haar ideologie is per definitie structureel, ze maakt een structurele diagnose van wat fout loopt in de maatschappij en ook haar therapie is van bovengenoemde aard. Tegenstellingen en conflicten worden door de arbeidersbeweging doorgaans gedepersonaliseerd, ontdaan van hun individueel dramatisch karakter - ‘het gaat niet om dit ene geval of om deze ene arbeider’ - en als algemeen en structureel voorgesteld. Om het probleem te politiseren, is dat een goede strategie; om het emotioneel warm te houden, zeker niet. De arbeidersbeweging staat voor de uitdaging om haar globaal verhaal op te hangen aan personen die het belichamen, aan emotionele gebeurtenissen die er symbool voor staan. De sluiting van Renault-Vilvoorde, om maar één voorbeeld te noemen, bood vele aanknopingspunten voor zulke personaliseringsstrategie.

Het profiel van de achterban vervolgens. Moet de arbeidersbeweging net zoals de nieuwe emotionele bewegingen bredere lagen van de bevolking aanspreken? Moet

ze uit haar arbeiders- en bedienden *caravan* breken? Kan ze nog de beweging van ‘de werkenden’ blijven of moet de grote groep zonder een job bij de werking van de beweging betrokken worden? Als de arbeidersbeweging dan rond haar kerninhoud wil blijven opereren - de problematiek van arbeid en inkomen - rijst de vraag aan de hand van welke thema’s ze de specifieke en gefragmenteerde sociaal-economische posities van haar achterban kan overschrijden. Of: welke nieuwe codes i.v.m. arbeid en inkomen zijn er te politiseren? Meer vragen dan antwoorden dus. Een van de mogelijke aangrijpingspunten is, inspelen op de rol van de consument; mensen aanspreken in hun hoedanigheid als koper en verbruiker van op de markt geproduceerde goederen.

De huidige arbeidersbeweging staat met haar technisch goed doortimmerde standpunten die het hele domein van het sociaal beleid bestrijken, erg ver af van de vage en diverse inhoud van de nieuwe emotionele bewegingen. Het is moeilijk om als oude sociale beweging zulk algemeen ongenoegen en misnoegen aan te boren. Probleem is vooreerst dat de arbeidersbeweging en de vakbonden momenteel als een deel van het probleem beschouwd worden, veeleer dan als een deel van de oplossing. Vooral de vakbonden worden door de bevolking gezien als behorend tot ‘het systeem’, het *establishment*, als een insider, een medespeler, veeleer dan als een outsider, een tegenspeler of een tegenkracht. De vakbonden delen dan ook volop in de malaise inzake vertrouwen/wantrouwen in de instellingen, een malaise die met de zaak-Dutroux nog versneld geworden is¹⁵. Het is zeer moeilijk ontsnappen aan die ‘inclusieve systeem-identiteit’. Dat heeft zeker te maken met het feit dat de arbeidersbeweging zich sterk op dienstverlening toegelegd heeft en betrokken is bij allerlei vormen van onderaanneming. Zo verloor de beweging haar externe positie. Als ze mee werkloosheidsvergoedingen uitdeelt in naam van de staat, hoe zou ze zich dan nog onafhankelijk en autonoom kunnen opstellen? In de ogen van velen is de arbeidersbeweging geëmigreerd naar de overheid, ze is in de staat gaan wonen. Als het dan slecht gaat met ‘de instellingen’, geldt dat eveneens voor ‘de vakbonden’. Een tweede element in dit verband is dat ook voor sociale bewegingen het spreekwoord geldt: schoenmaker, blijf bij je leest. De agenda van de nieuwe emotionele bewegingen overnemen, kan niet. Sociale bewegingen en organisaties worden als ‘eigenaar’ van (een) maatschappelijk(e) thema(s) beschouwd. Je buiten je terrein wagen, wordt als illegitieme ‘recuperatie’ en als ongeloofwaardig beschouwd, net zoals politieke partijen de verkiezingen niet kunnen winnen op het thema van andere partijen (bv. VLD en sociale zekerheid). De arbeidersbeweging is daardoor gedoemd om rond ‘arbeid en inkomen’ te blijven werken en dat als centraal oogmerk te blijven hanteren. Vanuit die invalshoek kunnen andere maatschappelijke problemen aangepakt worden, maar er zijn wel grenzen aan de ‘thematische elasticiteit’ van bovengenoemde thematiek. Met ‘arbeid en inkomen’

---

¹⁵ Zie bijvoorbeeld de VRIND-cijfers in: administratie Planning en Statistiek (1997), *Vlaamse Regionale Indicatoren 1997*, Brussel: departement Algemene Zaken en Financiën, 22-23 of Roeland BEERTEN, Jaak BILLIET, Ann CARTON (1997), *1995 general election study Flanders-Belgium: codebook and questionnaire*, ISPO: Leuven. Voor de witte burgers zie: WALGRAVE en RIHOUX, 1997.

zit de arbeidersbeweging trouwens helemaal niet slecht: dit item blijft maatschappelijk probleem nummer een¹⁶.

Het spreekt voor zich dat haar (gevestigde) organisatorische situatie anders is dan die van een nieuwkomer zoals de witte beweging. De vakbonden kunnen zich node ontbinden om aansluiting te vinden met de organisatorische verzuchtingen van hun leden. Toch leren de nieuwe emotionele bewegingen, nog meer dan de nieuwe sociale, dat grote structuren, logge apparaten waarin het individu niet als persoon, maar als een geval of nummer behandeld wordt, niet bepaald in de lift zitten. Als de witte beweging een centrale boodschap heeft, dan is het wel het centraal stellen van de mens in de instellingen; het als persoon behandelen van de leden, klanten en cliënten. Respect is daarbij het sleutelwoord¹⁷. Bovendien leert de ervaring dat een uitgebreid 'organisatieapparaat', met de vaak daarbij behorende formele en informele toegang tot het beleid, voor een beweging belangrijker is dan het op straat kunnen brengen van een grote massa (bv. de Boerenbond).

Men kan zich, ten slotte, de vraag stellen of de media 'maar' de vierde macht zijn in moderne democratieën. Ze lijken steeds meer cruciaal te zijn voor het op de been brengen van de bevolking en (dus) voor de politieke *agendasetting*. In zekere zin vormt de pers zo een functioneel alternatief en dus een bedreiging voor het middenveld. Het 'opwerken' van persoonlijke tot politieke problemen gebeurt niet langer alleen in organisaties, maar meer en meer op het mediaforum. Ondertussen krijgen sociale bewegingen het voortdurend moeilijker om zelf, autonoom en op het gewenste ogenblik iets op de agenda te krijgen. Ze moeten steeds meer rekening houden met en inspelen op de zich aandienende opportuniteiten, op thema's die 'vanzelf' actueel zijn - door externe gebeurtenissen of door de politieke dynamiek. Dat geldt in sterke mate voor de nieuwe emotionele bewegingen die 'gemaakt' zijn door de media, maar in toenemende graad ook voor de oude sociale bewegingen. Sociale organisaties moeten het ijzer smeden wijl het heet is; ze lijken zelf minder en minder in staat dat ijzer heet te maken.

De slotsom moet zijn dat de arbeidersbeweging het succesrecept van de nieuwe emotionele bewegingen niet zomaar mag en kan overnemen; ze mag en kan deze bewegingen en hun thematiek niet recupereren. De arbeidersbeweging zit in een andere institutionele, politieke en organisatorische positie. Haar eigenheid bestaat er in om duurzaam en inhoudelijk diepgaand met de beleidsvoerders te communiceren, om te zorgen dat de druk volgehouden wordt, om de eenmalige uitbarstingen aan te vullen met meer gerichte en onderbouwde standpunten en om te drukken op de outputzijde van het politiek bestel. Nieuwe emotionele en oude sociale bewegingen kunnen naast elkaar bestaan en samen de politiek voeden. Het is dan ook te verwachten dat er op het middenveld een taakverdeling groeit tussen hevige, 'vulkanologische' explosies van ongenoegen langs de ene kant¹⁸ en

---

¹⁶ Dat blijkt steeds weer uit allerlei enquêtes, waaronder bijvoorbeeld de VRIND-bevraging: administratie Planning en Statistiek, 1997: 21.

¹⁷ Wordt verder uitgewerkt in WALGRAVE en STOUTHUYSEN, 1998.

¹⁸ Inleiding van Luc HUYSE in WALGRAVE en RIHOUX, 1997: 9-11.

duurzame drukking door formele organisaties langs de andere; net zoals de oude en de nieuwe sociale bewegingen bijna dertig jaar geleden elk hun eigen plaats vonden.